

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Браун, Алисон.* Макіавеллі // Енциклопедія політичної думки / за ред. Девіда Міллера. – Київ : Дух і Літера, 2000. – С. 217-219.
2. *Варзар І. М.* Ідейно-теоретичні засади державотворчої політики Л. Д. Кучми. – Київ : Українські пропілеї, 1999. – 148 с.
3. *Варзар Іван.* Радикальні реформи – єдиний порятунок для України // Політичний менеджмент. – 2009. – № 1 (34). – С. 34-48.
4. *Варзар І. М.* Проблема співвідношення етноісторичної нації, політичної нації і політичного класу в історії політичної думки Європи Нового та Новітнього часів: теоретико-історіологічні синтези // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2009. – Вип. 1. – С. 22-38.
5. *Гегель Г.В.Ф.* Філософія права / пер. с нем. – Москва : Мысль, 1990. – 524 с.
6. *Гоббс, Томас.* Избранные произведения. – В 2-х томах. – Том 2 / пер. с англ. – Москва : Мысль, 1965. – 748 с.
7. *Рудакевич О.* Варзар Іван // Історія політичної думки. – Навчальний енциклопедичний словник-довідник / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Новий Світ – 2000, 2014. – 766 с.
8. *Тойнбі А.-Дж.* Пережитое. Мои встречи / пер. с англ. – Москва : Айрис-пресс, 2003. – 672 с.

Воляннюк О. Я.
*кандидат політичних наук, доцент,
докторантка кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВИ В АКТУАЛЬНИХ НАРАТИВАХ

У сучасному світі важливо не лише те, які інститути складають сутність держави, які механізми забезпечують її функціонування, або які історичні процеси визначили її формування. Сучасна держава цікава ще й з позицій того, що переповідають про неї у впливових колах, інтелектуальних середовищах, у повсякденних дискусіях. Часто самі ці оповіді визначають подальші можливості розвитку держави. Держава прямо залежить від тих, хто фактично словесно підтримує або ж навпаки – дискредитує її сутність в очах широкої громадськості. Цієї проблематики ми торкалися раніше – у публікації [2], де на основі аналізу вибраних публічних виступів, інтерв'ю, блогів здійснено спробу охарактеризувати ту роль, яку лідери громадської думки відводять державним інституціям. Водночас доречно поглянути на проблему держави з позиції існуючих в Україні інтелектуальних об'єднань – відносно незалежних (позапартійних, позабізнесових), авторитетних груп, до яких дослухається громадськість; своєрідних центрів поширення суспільно-

політичних орієнтирів, культури, обґрунтованих позицій, стратегічних візій тощо. Важливо з'ясувати, які саме позиції щодо держави репрезентують та поширюють авторитетні think tanks України за допомогою різноманітних наративів (причому не лише в нашому суспільстві, але й за його межами). Відтак нашу увагу передовсім привертають відкриті, легко доступні, багатомовні публікації цих центрів, націлені на західну аудиторію. Такі, зазвичай, поширюються у вигляді публічних звернень або відкритих звітно-аналітичних матеріалів.

До прикладу, в аналітичному огляді “Україна–2017: повільний рух вперед” [6] експерти Центру Разумкова загалом визнають об’єктивну нестачу стартових умов для відчутного “прориву” у різних сферах суспільного життя. Водночас на прикладі цього видання можна показати суперечливе розуміння сутності й завдань держави інтелектуальним осередками України. Держава лише тричі прямо згадується у вступному зверненні. Зокрема під загальним означенням “помітні досягнення України” експерти зовсім не використовують слів “державна” або “державний”, частіше – “Україна” та “український”. Хоча очевидно, що названі у документі успіхи (скасування візового режиму до країн ЄС, реформування пенсійної системи, систем охорони здоров’я та освіти, модернізація озброєння, початок імплементації Угоди про асоціацію з ЄС тощо) були б неможливі без урядових зусиль, загалом функціональних інститутів держави. У той же час, коли у виданні йдеться про “загальне зниження реформаторського потенціалу” в Україні, його експерти напругу пов’язують з “втратою діючим *державним* керівництвом суспільної легітимності”, “подальшим падінням довіри до ключових *державних* інститутів”. Загалом державу описують у таких категоріях як “слабкість, несформованість стратегічного бачення”, “брак компетентності та політичної волі”, “вразливість” перед внутрішніми та зовнішніми викликами.

Від подібного критичного погляду на державу, від “розвалу країни зсередини, який обертається роздержавленням української Держави” застерігають учасники Ініціативної групи “Першого грудня”. Проаналізувавши одне із останніх звернень групи під назвою “Не "промайданити" Україну!” [3], помічаємо суттєві зміщення акцентів у риторичі інтелектуалів, зокрема відхід від звинувачень і вимог на адресу державної влади. Навпаки, сформульовані чіткі заклики саме до суспільства “зберігати *державу* і сприяти її розбудові”, оминати долю “руйначів української *державності*”, не керувати державою “через майдани”, навчатися “грамотної *державницької* роботи”. У тексті знаходимо й конкретні визначенні сутності сучасної держави: “нинішня Україна – це не острівна Запорозька Січ XVII – XVIII століть, а велика *державна* XXI століття в центрі Європи”, країна, що “поволі виходить із тоталітарної травми й набуває нових ознак”, має “перспективи цивілізованого розвитку”. І хоча автори визнають, що “демократичний розвиток у *державі* пробуксовує”, але основні вимоги формують саме перед суспільством, яке повинне знати “ціну власній *державності*”, бути “гідним” її. Навіть частота згадувань держави (11 разів) у

відносно невеликому тексті засвідчує прагнення авторів довести ціннісну значущість цього базового політичного інституту.

Потужні інтелектуальні зусилля, об'єднанні довкола Фонду “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва, також презентують певні наративи про державу, підкріплюючи їх результатами опитувань громадської думки. В одному з останніх видань осередку також знаходимо питання “про спроможність України боронити свою **державність**”, готовність суспільства захищати незалежність і цілісність країни, ідентифікувати себе з українською державою [5, с. 8-9]. Однак це питання авторами розглядається як таке, що саме в останні роки вже знайшло чітку відповідь серед української громадськості, в тому числі й спровоковану військовою агресією Росії. Анексія Криму, brutальне втручання РФ у розвиток подій у Донецькій та Луганській областях “радикально”, на думку авторів, змінили громадську думку “у патріотичний, **державницький** бік” [5, с. 16]. Аргументовано обґрунтовується теза про те, що будь-яка країна не є монолітною, включає різноманітні відмінності, які зазвичай “враховуються в політиці демократичної держави і не становлять загрози **державній** цілісності” [5, с. 10]. Розвивається думка про спільну відповідальність державних інституцій і громадських організацій за різні напрямки політики [5, с. 38], позитивну дієздатність держави як основного економічного реформатора та гаранта безпеки суспільства у військовому, політичному, економічному, соціальному вимірах [5, с. 72]. Загалом маємо відмітити просвітницький, роз'яснювальний характер цього наративу.

Оцінюючи основні виклики та ризики для України 2018 року, експерти Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння сутність держави доносять, передовсім, у міжнародному контексті. Вони зокрема застерігають від розколу поміж **держав-союзників**, окреслюють “латентну конфліктність у геополітичному оточенні України”, вказують на “строкатість інтересів суміжних з Україною держав” (націоналізм, імперські фантомні відчуття, амбіції історико-гуманітарного характеру у взаєминах зі сусідами тощо) [1, с. 23-24]. Звертаючись до міжнародних нормативно-правових документів, тут актуалізовано поняття “**держави-ворога**” [1, с. 8]. Одночасно визнається й потреба в удосконаленні наявної системи прийняття рішень щодо військових формувань держави Україна [1, с. 12]. Вочевидь існуючі загрози національній безпеці зобов'язують особливо обережно ставитися до критичних оцінок та правових означень держави Україна.

Учасники ж Несторівської групи у світлі безпекових викликів підіймають питання “несправедливості та неспроможності держави”. У короткому зверненні інтелектуалів “Попередження про небезпеку” [4] держава прямо згадується 14 разів, при цьому досить суперечливо – як інституція з підваженими “перспективами успіху”, ослабленими безпековими функціями, “дебілізованою” системою управління, низьким рівнем довіри, що переважно сприймається “як ключовий опонент та загроза для пересічної людини”, тощо. Втім поряд із викриттям державницьких проблем визнаються й об'єктивні причини такої ситуації в Україні. Автори не зупиняються на

песимістичних оцінках, але у найзагальнішому розумінні пропонують “практики виправданої довіри” як засадничі і для суспільних відносин, і для державної служби. Конкретизують цю думку у необхідних заходах зі скорочення втручань держави, передачі повноважень на місцевий рівень, у громадський і приватний сектори, а також підвищення кваліфікаційних вимог, зростання конкуренції, підзвітності, відповідальності, зрештою і зарплатні в державному секторі.

Загалом, якщо порівнювати результати цих досліджень з проведеними раніше у 2015 році [2], помітно, що колективний наратив часто відрізняється від індивідуального, зокрема він гнучкіший, менш гострий і критичний. Однак якість наративу про державу відчутно втратила із останніми втратами Україною авторитетних інтелектуалів (Б. Гаврилишина, Л. Гузара, М. Поповича). Більшість проаналізованих матеріалів засвідчує – українські think tanks поки вибудовують такі уявлення про державу, які би вдало резонували зі зарубіжними дискусіями (про “failed state”, “gray zone”, “government-intensive country”), а також із внутрішніми суспільними невдоволеннями. Відходять вони і від конкретних напрямків державної політики, зміщуючи акценти в бік загальної дискусії про українську державу та її спроможності у сучасному світі. Відповідні виклики потребують подальших досліджень окресленого питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпековий огляд “Виклики і ризики” Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння / ред. колегія: В. В. Бадрак, В. І. Копчак, М. М. Самусь. № 9 (96). Київ, 2018. 76 с. URL: www.cacds.org.ua
2. *Воляннюк О. Я.* Новий контекст розуміння сутності та ролі держави у сучасних політичних реаліях України (на прикладі позицій лідерів громадської думки) // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Вип. 19. Київ, 2016. С. 162-169.
3. Не “промайданити” Україну! / Учасники Ініціативної групи “Першого грудня”: В. Брюховецький, І. Дзюба, Є. Захаров, Й. Зісельс, М. Маринович, В. Скуратівський, І. Юхновський та ін. URL: <http://1-12.org.ua/2018/03/22/4086>
4. Попередження про небезпеку / Звернення Несторівської групи; Б. Панкевич, Є. Глібовицький, І. Коліушко, М. Маринович, О. Сушко, П. Хобзей, С. Павлюк, Я. Грицак та ін. URL: <http://nestorgroup.org/docs/>
5. Трансформації суспільних настроїв в умовах протидії агресії Росії на Донбасі: регіональний вимір / наук. ред. О. Гарань (І. Бекешкіна, І. Бураковський, М. Золкіна, О. Сидорчук та ін.). Київ: Стилос, 2017. 235 с.
6. Україна 2017–2018: нові реалії, старі проблеми (аналітичні оцінки) / Центр Разумкова; Ю. Якименко (кер. проекту), В. Голуб, В. Замятін, К. Маркевич, М. Пашков, А. Стецьків, В. Юрчишин та ін. Київ, 2018. 142 с. URL: <http://razumkov.org.ua/vydannia/shchorichni-analitychni-pidsumky-i-prohnozy>